

Judit Zágorec-Csuka*

Madžarsko-slovenski in slovensko-madžarski literarni stiki v zrcalu prevedene literature

POVZETEK:

Posredovanje kulture ima v globaliziranem svetu veliko možnosti. To velja tudi za madžarsko-slovenske in slovensko-madžarske literarne stike v prevodoslovju. Kako vidimo prevedeno literaturo v književnostih obeh srednjeevropskih narodov na začetku 21. stoletja? Kakšne predhodne vrednote nosita? Kdo so tisti slovenski in madžarski pisatelji, pesniki, esejisti, ki imajo prevedena dela v slovenski ali madžarski jezik, v jezik sosednje kulture? Kako in v kaj se je afirmiralo prevodoslovje v obeh kulturah? Kdo so bili tisti prevajalci, ki so več desetletij prevajali literaturo sosednjega naroda, ustvarjali mostove, povezovalne vezi med dvema kontrastivnima jezikoma in kulturama? Na ta vprašanja da odgovore strokovni članek avtorice.

Ključne besede: madžarska in slovenska literatura, prevodoslovje, pisatelji, prevajalci, literarni stiki, literarna zgodovina.

1. Uvod

Literatura je imela in ima v vsakem zgodovinskem obdobju različne funkcije. Pomembno je tudi to, na kakšen način, s kakšno interpretacijo se je prevedena literatura ustalila, se uveljavila v drugi kulturi in literaturi. Kdo so ustvarjalci te prevedene literature, s kakšnim namenom so ustvarjali in v kakšnem stilu? Tudi ni zanemarljivo, v kakšni meri in harmoniji se prevedena literatura prilagaja logiki jezika, v katerega je prevedena, in tudi to, kako se zna prilagajati specifikam literature, v kateri se oglašča? Pomen prevajanja se je z vstopom v Evropsko unijo povečal, kajti danes ima unija 23 uradnih jezikov in z novimi člani se bo število še povečalo. Cilj Evropske komisije je tudi ta, da razvija večjezičnost, promovira znanje tujih jezikov in ohranja kulturno identiteto narodov. Literarna zgodovinarka dr. Jutka Rudaš opozarja v svojih člankih na dejstvo, da so v zadnjih dvajsetih letih nastale v slovenski literarni percepciji spremembe, ki kažejo v smer, da se je povečala tudi percepcija madžarske prevedene literature v slovenski književnosti in bralni kulturi. Vendar so na področju prevajanja tudi pomanjkljivosti, in izhajajoč iz te ugotovitve ostaja še veliko dela tako prevajalcem kot tudi kulturni politiki ter založbam, ki podpirajo izdajanje prevedenih del.

*Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Medjezikovne študije – Madžarščina, Maribor, Koroška cesta 160
Dvojezična osnovna šola I Lendava, Kranjčeva 44, 9220 Lendava
E-naslov: zcs.judit@gmail.com

Slika 1. Judit Zágorec-Csuka: A magyar-szlovén és a szlovén magyar irodalmi kapcsolatok tükröződése a fordításirodalomban. (Madžarsko-slovenski in slovensko-madžarski literarni stiki v zrcalu prevedene literature).

Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2015. 7-246. str.

2. V slovenski jezik prevedena madžarska literatura po drugi svetovni vojni

V 50-ih letih, torej po drugi svetovni vojni, sta bila pomembna prevajalca *Vilko Novak* in *Štefan Barbarič*. Oba profesorja književnosti z znanjem madžarskega jezika sta začela prevajati madžarsko leposlovje v slovenski jezik. Štefan Barbarič je prevedel v slovenščino dela madžarskih avtorjev: Gyule Illyésa, Ferenc Molnárja in Zsigmonda Móricza. V 60-ih letih je Barbarič predstavil več madžarskih pisateljev (Árona Tamásija, Tiborja Déryja, Ferenc Sántaja, Lászla Németha), in sicer na način, da je poleg analiz literarnih opusov avtorjev dodal tudi odlomke iz njihovih literarnih del. *Vilko Novak* je s Tinotom Debeljakom skupaj prevedel v slovenski jezik dramo Imreja Madácha *Tragedija človeka/Az ember tragédiája*, za kar sta prejela nagrado PEN kluba. V 60-ih letih prejšnjega stoletja so začeli prevajati madžarsko literaturo v slovenski jezik in so postali prevajalci tega desetletja naslednji avtorji: *Vlado Peteršič*, *Drago Grah*, *Jože Hradil*, *Jože Ftičar* in *Jože Olaj*. V tem obdobju so prevajali klasike madžarske literature in tudi kanon pisateljev iz 20. stoletja, torej dela Móra Jókaija, Kálmána Mikszátha, Zsigmonda Móricza, Lászla Németha, Lajosa Zilahyja, Ferenc Sánte in Györgya Moldove. Na začetku 70-ih let sta *István Palkó* in *Orsolya Gállos* objavila študije, v katerih sta slovenske bralce informirala o madžarski poeziji in o madžarski književnosti nasploh. Poleg študij sta objavila še prevedeno literaturo madžarskih avtorjev, dela Móra Jókaija, Andreja Kolozsvárijja Grandpiera, Györgya Kardosa, Jánosa Székelyja, Sándorja Petőfija, Géze Gárdonyija, Ákosa Kertésza, Menyhérta Lakatosa, Zsigmonda Móricza, Lajosa Zilahyja in Andreja Adyja. Prevajalci, ki so začeli prevajati madžarsko leposlovje, so bili bolj ustvarjalni v 70-ih letih, kajti takrat so dobili možnost prevajati in objavljati prevode madžarske literature pri Pomurski založbi, ki je nastala v tem obdobju. Pojavili so se tudi novi obrazi na področju prevodoslovja, med prvimi *Elizabeta Bernjak*, profesorica slovenskega jezika in literature ter prevajalka. Izdane dvojezične pesniške zbirke so bile nova tendenca v 70-ih letih. Leta 1973 je izšla dvojezična (madžarsko-slovenska) zbirka z naslovom *Az Apostol/Apostol* Sándorja Petőfija, katero je prevedel Jože Hradil. Leta 1977 je izšla pri Pomurski založbi dvojezična zbirka Andreja Adyja z naslovom *Vér és arany/Kri in zlato*. Izbor pesmi sta pripravila in prevedla Kajetan Kovič in Jože Hradil. V 80-ih letih prejšnjega stoletja so prevajali madžarsko literaturo številni prevajalci: *Drago Grah*, *Jože Ftičar*, *Jože Olaj*, *Štefan Sedonja*, *Vilko Novak*, *Kajetan Kovič*, *Jože Hradil*, *Orsolya Gállos*, *Vlado Peteršič* in *Marjanca Mihelič*. S pomočjo prevajalcev in prevajalk so bralci lahko brali prevode del Andreja Adyja, Nándorja Giona, Ferenc Móra, Andreja Illésa, Miklósa Radnótiya, Anne Jókai, Móra Jókaija, Györgya G. Kardosa, Géze Gárdonyija, Györgya Konráda. V okviru takratnih srednjeevropskih tem je bilo objavljenih več študij o Madžarski, o madžarski kulturi in literaturi. Madžarske drame, ki so bile že prevedene, so tudi doživele uprizoritev na slovenskih odrih: *Uspavanka/Altató* Lászla Fodorja (1955); *Tatovi/Tolvajok*

(1970) in *Mačja igra/Macs kajáték* (1975, 1980) Istvána Örkényja; *Liliom/Liliomfi* Ferenc Móra (1975).

V 90-ih letih je izšla v Celovcu pri založbi Wieser *Hrabalova knjiga* avtorja Petra Esterházyja v slovenskem jeziku (1993) v prevodu Marjanca Mihelič. Esterházyjevi romani so zbudili večjo pozornost v slovenski literaturi šele v kasnejših obdobjih. Eseji Petra Esterházyja in Györgya Konráda v prevodu Marjanca Mihelič so bili objavljeni večinoma v *Novi reviji*. Po letu 2000 so prevajali madžarsko leposlovje v slovenski jezik naslednji prevajalci: *Marjanca Mihelič*, *Jože Hradil*, *Gabriella Gál*, *Mladen Pavičič*, *Jože Smej*, *Judita Trajber*, *Stela Munk*. V tem obdobju so prevajalci prevajali dela Petra Esterházyja, Petra Zilahyja, Lászlója Darvasija, Agáte Gordon, Györgya Dragomána, Krisztiána Grecsója, Ottója Tolnaija, Imreja Kertésza itd. Prevajali so dela različnih avtorjev, npr. dela Sándorja Máraiya, Artúrja Munka, Dezsója Kosztolányija, Béle Hamvasa, Antala Szerba, Géze Gárdonyija, Lajosa Harsányija itd. Od leta 1986 dalje organizira Slovensko društvo pisateljev vsako leto *Mednarodni literarni festival Vilenica*, ki poteka vselej v drugi polovici septembra. Ob tej priložnosti podelijo mednarodno priznanje na področju literature. Svečana podelitev nagrad poteka v kraški jami Vilenica; tu so tudi nekaterim madžarskim pisateljem in pesnikom podelili omenjeno prestižno nagrado.

3. Slovenska literatura v madžarskem prevodu po drugi svetovni vojni

Slovensko literaturo v prevodu so začeli izdajati večinoma v madžarskem časopisu *Népújság*, ki je izhajal v Murški Soboti (1926- 1929) in v reviji *Nyugat* v Budimpešti. V *Népújságu* in v *Nyugatu* objavljeno slovensko literaturo je prevedel *Avgust Pavel*, ki je poleg prevodov pisal tudi literarnozgodovinska dela. Madžarski bralci so po letu 1945 lahko spoznavali slovensko literaturo v prevodu s pomočjo *vojvodinskih literarnih revij*, ki jih je izdajala madžarska manjšina za potrebe svojih bralcev in tudi za madžarsko narodnost, ki je živela skupaj z nami/Slovinci v skupni državi v Jugoslaviji. V 60-ih letih prejšnjega stoletja so madžarska založba *Fórum* iz Vojvodine in slovenske založbe iz Republike Slovenije podpisale pogodbo o sodelovanju na področju prevajanja slovenske literature v madžarščino, v 60-ih in 70-ih letih pa se je temu kulturnoposredniškemu delu pridružila tudi založba *Európa*, ki je izdajala evropsko literaturo v madžarskem jeziku v Budimpešti, od takrat dalje pa je začela izdajati tudi v madžarščino prevedeno slovensko literaturo. To je počela samostojno ali v sodelovanju s *Pomursko založbo*. Leta 1976 je pri Pomurski založbi v Murški Soboti izšel prevod *Cankarjevega* dela Hlapec Jernej in njegova pravica v madžarščini z naslovom *Jernej szolgalegény igazsága*. Delo je leta 1937 prevedel Avgust Pavel. Spremno besedo je napisal Bratko Kreft. Delo je bilo izdano dvojezično, hkrati v izvornem slovenskem jeziku in v madžarskem prevodu. Leta 1979 je izšel prevod romana *Franceta Bevka* Kaplan Martin Čedermac – v madžarščini *A föld sója*. Roman je prevedla Orsolya Gállos, ki je napisala tudi spremno besedo in ob tej priložnosti analizirala dogajanje iz romana ter zgodovinsko ozadje zgodbe. Glavni junak romana je v resnici živel. Njegov dnevnik, po katerem je roman nastal, je še danes ohranjen v muzeju v Novi Gorici. Leta 1979 je izšla dvojezična pesniška zbirka *Slap/Zuhatag*, ki

obsega pesmi štirih slovenskih pesnikov: *Dragotina Ketteja, Ivana Cankarja, Josipa Murna Aleksandrova in Otona Župančiča*. Zbirka je izšla v slovenščini in hkrati v madžarskem prevodu. Pesmi sta prevedla *Jože Hradil* in *Sándor Weöres*. Prevajalci slovenskih literarnih del v madžarski jezik so bili poleg Avgusta Pavlav tem obdobju še: *Sándor Szűnyogh, József Varga, Ferenc Tóth, Zoltán Csuka, László Lator, Dezső Tandori, Károly Szilágyi, Judit Pór, Sándor Weöres, Ferenc Tvrčko, Károly Ács, István Bordits, Zsuzsa Gouth, Orsolya Gállos* in *Jože Hradil*. V teh desetletjih so prevajali dela naslednjih slovenskih avtorjev: *Bena Zupančiča, Toneta Seliškarja, Otona Župančiča, Ele Peroci, Ivana Cankarja, Ivana Potrča, Miška Kranjca, Alojza Rebule, Mire Mihelič, Prežihovega Voranca, Franceta Prešerna, Cirila Zlobca, Cirila Kosmača, Franceta Bevka, Pavleta Rožine, Ivana Bratka, Mateja Bora, Dragotina Ketteja, Josipa Murna Aleksandrova in Otona Župančiča*. Slovenska literarna dela, ki so bila prevedena v 80-ih letih prejšnjega stoletja, so zbudila veliko zanimanja. Orsolya Gállos, ki je tudi v kasnejših desetletjih prevedla v madžarščino veliko del sodobnih slovenskih avtorjev, predvsem romane in eseje *Draga Jančarja, Aleša Debeljaka, Kajetana Koviča, Aleša Čara* in *Borisa Pahorja*. Pri založbi Jelenkor sta izšla Jančarjeva romana z naslovoma *Zajgás a fejbén/Zvenenje v glavi* (2001) in *Katarina, a páva és a jezsuita/Katarina, pav in jezuit* (2006), pri založbi Alexandra pa roman *Kajetana Koviča Képzelt tanár úr/Profesor domišljije* (2006). Leta 2008 so izdali v madžarskem prevodu kratko prozo Mojce Kumerdej z naslovom *Fragma* v prevodu Orsolye Gállos. Leta 2011 je izšel tudi roman *Draga Jančarja* z naslovom *A névtelen fa/Drevo brez imena* v prevodu Orsolye Gállos, ki je k delu napisala tudi beležko. V spremni besedi je Ildikó Lovas zapisala: »Eden izmed ciljev Jančarjevega romana je ustvariti dom.« Leta 2002 sta izšli dve prevedeni deli, pesniški zbirki *Edvarda Kocbeka: Éjszakai ünnepély* (prevod Gábor Csordás) in *Kisfiú a fán* (prevod Zsolt Lukács). Leta 2003 je izšel v madžarščino preveden roman *Vladimirja Bartola* *Alamut* v prevodu Kláre Körtvélyessy. Bartol, raziskovalec orientalistike, je roman napisal leta 1938, vendar takrat ni doživel posebnega uspeha. Kasneje, po 11. septembru 2001, pa je postal zaradi svoje vsebine zelo aktualen.

4. Zaključki

Največ informacij o madžarski literaturi dobijo bralci iz prevodov ali delnih prevodov v literarnih revijah, malo je objavljene kritike, še vedno je premalo prevedenih knjig madžarskih avtorjev, kljub temu da število prevodov v zadnjih 20 letih narašča. Naraščajočo tendenco kaže tudi prisotnost madžarskih avtorjev na Mednarodnem knjižnem festivalu Vilenica od leta 1986 dalje vse do danes. Od takrat so bili z mednarodno književno nagrado Vilenica, ki jo podeljuje Društvo pisateljev Slovenije najboljšim avtorjem, delujočim v Srednji Evropi, katerih duhovna vrednota njihovih knjig povezuje celotni evropski prostor, nagrajeni naslednji madžarski literati: *Péter Esterházy* (1988), *Péter Nádas* (1998) in *László Krasznahorkai* (2014). Kristalno nagrado Vilenica pa so prejeli: *Lajos Grendel* (1991), *Endre Kukorelly* (1992), *István Vörös* (2000) in *Pál Závada* (2002). Mednarodnega festivala vina in poezije v Medani se udeležujejo tudi mladi madžarski avtorji,

med njimi: *Krisztina Tóth, István Vörös, István Kemény, János Lackfi, Orsolya Kalász, Péter Zilahy, András Imreh, Gábor Schein, Tamás Jónás* in *Anna Szabó T*. Glede slovenskega leposlovja, ki je prevedeno v madžarski jezik in ga izdajajo na Madžarskem, je stanje podobno kot v Sloveniji, kjer izdajajo madžarsko leposlovje v prevodih, vendar je težko primerjati, kajti madžarsko knjigotrštvo je večje in ima drugačne razsežnosti. Število prevodov iz slovenske literature v madžarščino v zadnjih dvajsetih letih narašča, vendar opazamo podobne tendence kot v slovenski percepciji madžarske literature, in sicer to, da dobijo madžarski bralci največ informacij o slovenski prevedeni literaturi ali o delnih prevodih v literarnih revijah, malo pa je objavljene kritike o literaturi. V zadnjem desetletju lahko zasledimo slovenske avtorje, katerih dela so v prevodu objavile madžarske založbe, zato so njihove knjige prisotne tudi na mednarodnih knjižnih sejnih (*Nemzetközi Könyvvásár*) v Budimpešti. Večjezičnost je osnova za raznovrstnost evropske kulture. V tem večjezičnem kulturnem prostoru, tako v slovenskem kakor tudi v madžarskem, se je povečala zahteva po prevajanju leposlovnih del. To tendenco je potrebno podpirati tudi z različnimi natečaji, ki so in bodo namenjeni izdajanju slovenskega in madžarskega leposlovja v obeh kulturah.

Literatura

1. LUKÁCS István: *Recepcija madžarske književnosti v Sloveniji v 20. stoletju*. In: *Ujemanja in razhajanja, Študije o slovensko-madžarskih literarnih stikih*. Košičev sklad Budimpešta. 1998.
2. LUKÁCS István: *A magyar irodalom recepciója Szlovéniában a XX. században*. In: *Tiszatáj*, 1992. október, 83–92. [www.lib.jgytf.uszeged. hu/folyoiratok/tiszataj/92-10/lukacs](http://www.lib.jgytf.uszeged.hu/folyoiratok/tiszataj/92-10/lukacs).
3. RUDAŠ Jutka: *Fordítás – kulturális megértés*. In: *Kulturális intarziák /Kulturne intarzije*. Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2. kiad., 2012. str. 89–101.
4. RUDAŠ Jutka: *A szellem finom játéka. A kortárs magyar irodalom interkulturális aspektusai*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2006. str. 5-166.
5. RUDAŠ Jutka: *Kortárs magyar irodalmi reflexiók a szlovén kultúrában*. In: *A tanárok e-kompetenciái a kétnyelvű iskolákban* című projekt. Konzorciumvezető partner: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva. 2011–2013. <http://www.e-kompetencia.si/images/epublikacije/Rudas%20Jutka-e-anyagok-TANULMANY-HU%202013.%208.%2017>.
6. SZÍJÁRTÓ Imre: *Murán innen, Murán túl. Regionalitás a mai szlovén prózában*. *Jelenkor*, 2002, 45. évfolyam, 2. szám, 210. str., <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/457/muran-innen-muran-tul>.
7. ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Fordításirodalom magyar és szlovén nyelvre, amely a Pomurska založba kiadónál jelent meg*. In: *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtörténet 1945-től 2004-ig. A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemi történeti útja*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2007. str. 425-432.

8. ZÁGOREC-CSUKA Judit: *Irodalomtörténeti írások*. In: A muravidéki magyar könyvek világa. Pilisvörösvár – Lendva. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, str. 137-177.
9. ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A magyar-szlovén és a szlovén magyar irodalmi kapcsolatok tükröződése a fordításirodalomban*. Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2015. str.7-246.